
Rada pro spolupráci arabských zemí Zálivu – nový, perspektivní činitel na Blízkém východě

Richard Wagner

Pro orientaci české ekonomické a obchodní politiky vůči zemím Blízkého východu a šířeji i vůči arabským trhům všeobecně by skutečnosti, týkající se GCC, které jsou uvedeny v první části této stati uveřejněné v předchozím čísle časopisu Mezinárodní vztahy, měly sloužit v následujících směrech.

Především se potvrzuje, že proces sjednocování arabských států Perského zálivu skutečně začal. Uvědomme si, že rok 1981, tedy rok vzniku GCC, patří do poválečného období konstituování samostatných států arabského světa, přesněji řečeno do období naplňování existujících státních struktur sociálně-ekonomickými systémy, které z nich teprve začaly vytvářet ucelené, fungující mechanismy. Tento proces zrealizování jednotlivých státních subjektů byl doprovázen velmi složitými vnitřními a zejména vnějšími událostmi, které nastoupený proces ovlivňovaly kvantitativně i kvalitativně. V mnoha případech nebylo zcela jasné, jaký bude konečný výsledek, jaký státní organismus se zrodí a v jakém směru bude fungovat.

Zvláště složitý byl celý vývoj zejména na Arabském poloostrově, tedy v samém srdci „arabského národa“. Odhlédneme-li pro zjednodušení od mimoekonomických faktorů zde působících, zjišťujeme, že právě země, které vytvořily organizaci GCC, stály v popředí pozornosti světové ropné lobby. Je proto nutné ocenit krok, který svým sjednocovacím programem učinily. Bylo to právě v době, kdy ani společné organizace, vytvořené ropnými rozvojovými zeměmi, nebyly schopny překonat nastupující mezinárodní odbytovou ropnou krizi.

Jestliže zakladatelské státy GCC exportovaly ještě v roce 1979 přes 13 mil. b/d, pak v roce 1982 to bylo již „jen“ 7,6 mil. s tendencí dalšího poklesu. Úměrně tomu klesal také příjem z prodeje ropy na mezinárodních trzích. V roce 1981 celkové příjmy zemí GCC činily z tohoto prodeje ještě 140 mld. \$, avšak v roce 1983 již poklesly na 62 mld. \$ a v roce 1986 dokonce na 28 mld. \$.

I když na první pohled by bylo možné tvrdit, že právě světová ropná krize vtlačila země Arabského poloostrova do jednotné GCC, byli bychom na zavádějící cestě. V té době již existovaly určující ropné organizace OPEC a OAPEC, které představovaly podstatně významnější nástroj společné ropné politiky, než mohla být úloha GCC.

Naopak skutečnost, že země GCC nemají významný společný fungující orgán v odvětví ropy a zemního plynu a že se z hlediska možného významu orientují na OAPEC a OPEC, se může negativně odrážet na obsahu i tempu ekonomického sjednocování v rámci GCC. Neexistuje totiž společný orgán, který by sjednocoval politiku v nejdůležitějších ekonomických sektorech zakladatelských států GCC.

Zákonným důsledkem je pak neexistence dalšího prioritního orgánu GCC, tj. jednotného finančně-kapitálového centra. Právě finanční a kapitálová sféra dosud zůstává nejvíce dlužná na vyhlášeným heslům o jednotě a sjednocování. Rozsah společných vkladů členských států do existující Gulf Investment Corporation se svými zhruba 2 mld. \$ nemůže financovat žádný větší společný projekt. A bez něho nemůže dojít k reálnému sjednocování

potřebných prostředků ani dalších těmto projektům vlastních ekonomických, technických a pracovních činitelů.

Mnoho projevů představitelů GCC naznačuje, že si jsou tohoto nedostatku vědomi, a proto musíme počítat s nějakým nástupem v tomto směru v GCC. Bez otevření tohoto úseku ekonomické spolupráce lze jen stěží očekávat, že k němu dojde v jiných ekonomických sektorech.

Na druhé straně si však musíme uvědomit, že s největší pravděpodobností k tomuto kroku ještě nedozrál čas. Každá skutečná integrace – a představitelé GCC o tomto cíli nikdy nepochybovali – vyžaduje obrovskou přípravnou práci, tedy předpokládá také odpovídající časové parametry. Stačí si vzít poučení ze zkušeností integrujících se zemí západní Evropy.

V čem tedy spočívá význam soustavného sledování a vyhodnocování vývoje GCC? Nemá smysl opakovat, že tato organizace sjednocuje bohaté a relativně stabilní blízkovýchodní státy, či další charakteristiky, uvedené v první části této stati.

Současný význam spočívá především v tom, že představitelé a zakladatelé této integrace s výraznou konkrétností a přesností určili nejen konečné cíle, ale též základní směry a mantinely, které budou sledovat při postupném vytváření globální integrace. Pro potřeby našich obchodních i ekonomických potřeb a zájmů má prvořadý význam poznat prosazující se tendence a trendy a soustavně je srovnávat se skutečně probíhajícími jevy.

Obecně řečeno, proces tvorby GCC je v současnosti ve stadiu, kdy kromě závazných nosných směrů bylo dosaženo základního předpokladu každého ekonomického sjednocování – vytvoření jednotné, srovnatelné a vyčištěné statistické soustavy. Dosáhnout toho v arabském světě a za podmínek, v nichž se tento úkol realizoval, to je opravdu velký úspěch. V případě GCC se dnes tedy nemusíme utápět v propagačních, nic neříkajících a také nic, anebo zkresleně odrážejících „mlhovinách“.

K pozitivům dále patří vytváření společných výborů, komisí a dalších nástrojů, realizujících aplikace dosažených jednotných ukazatelů z makroekonomiky do mikroekonomiky, z fáze tahů širokým štětcem do podstatně větší konkrétnosti a preciznosti. Uvedl jsem řadu takto vznikajících společných ekonomicko-technických institucí, které pracují na harmonizaci plánů jednotlivých zemí v jednotlivých úsecích sociálně-ekonomického života. Teprve po dosažení takové harmonizace bude možné začít realizovat vlastní koordinaci a kooperaci.

Potvrzuje se, že se potřeba znalosti vývoje v GCC dnes týká jak makroekonomických programů, vypracovávaných Generálním sekretariátem této organizace a schvalovaných jejími nejvyššími orgány, tak i v nemenší míře výsledků práce nejrůznějších výborů apod., zabývajících se velmi konkrétními dílčími úseky ekonomiky.

Vzhledem ke konkrétnímu stavu vývoje GCC musíme být velmi opatrní při hodnocení údajů, s nimiž se dost často setkáváme především v nejrůznějších časopisech, bohužel často i v tzv. odborně seriózních.¹ Již jsem upozornil na objektivní časový skluz, s nímž je nutné počítat při publikování společných údajů, týkajících se celé GCC. Jde o skluzy několikaleté. To je také důvod, proč se musíme při sledování údajů z posledních let zatím spokojit s údaji, uveřejňovanými statistickými úřady jednotlivých zemí GCC, a proč se i v tomto případě musíme držet principu zákonitého poklesu vypovídací hodnoty těchto údajů v přímé spojitosti s přibližováním k současnosti.

Saúdská Arábie

Vláda Saúdské Arábie zvyšuje svou podporu rozvoje soukromého sektoru, avšak její hlavní prioritou zůstává maximalizace ropných příjmů. V popředí je rovněž rozvoj ropného průmyslu jako celku, tj. včetně rafinérií atd. Do tohoto zkompletování ropného průmyslu směřují hlavní investice a vláda láká do těchto projektů zejména zahraniční investory jejich zvýhodňováním ve struktuře joint ventures. Zvláštní pozornost přitom věnuje firmám z USA a z Korejské republiky.

V přecházejících pětiletých plánech se během let 1975–1985 podařilo Saúdské Arábii podstatně zdokonalit svou infrastrukturu. Velké investice šly právě na výstavbu silnic, letišť, námořních přístavů, škol, základního průmyslu a zdravotnického zařízení.

Při zvýšené pozornosti věnované zefektivňování ekonomiky všeobecně je i zde v popředí zefektivňování ropné těžby a distribuce.

	1990	1992	1993
Hrubý domácí produkt*	99,24	110,2	110,2
Export*	44,42	–	–
Import*	22,49	–	–
Inflace**	2,1	-4,0	0
Růst hrubého domácího produktu**	19,5	5,0	0
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele***	9,362	7,776	6,462

* Údaje jsou uvedeny v milionech dolarů.

** Údaje jsou uvedeny v procentech.

*** Údaje jsou uvedeny v dolarech.

Kuvajt

Ačkoli je Kuvajt zemí velmi závislou na ropě, nedělá si s tím vláda příliš velké starosti, protože zdejší ověřené zásoby ropy jsou extrémně veliké. To vedlo také k poklesu výdajů na diverzifikaci ekonomiky. Přísun finančních prostředků do The Reserve Fund for Future Generations je však i nadále udržován podle zákona na 10 % z ročního ropného příjmu.

Kuvajtská vláda preferuje výstavbu chemického průmyslu na bázi ropy a zemního plynu. Program rekonstrukce země po napadení Irákem je rozložen na 3–5 let a jeho náklady se odhadují na 23 mld. \$. Dodatečně bylo uvolněno okolo 20 mld. \$.

Kuvajtská vláda omezila svou politiku liberalizace zejména pod heslem „Kuvajt Kuvajtanům“ a v současnosti posiluje „kuvajtizaci“ ve všech oblastech. Kuvajťané musejí získat ve své zemi převahu, a proto došlo k vystěhování přes půl milionu Palestinců a Jordánců. Dlouhodobý program směřuje ke stavu, aby nekuvajťanů žilo v zemi méně než 10 %. Počítá se i s tím, že v důsledku této politiky dojde k určitým potížím v ekonomice, kde okolo 70 % všech zaměstnaných tvořili nekuvajťané.

Vzhledem k obrovské destrukci země způsobené iránskou okupací (650 ropných studní bylo zničeno) zvolila vláda jako dlouhodobou strategii politickou stabilitu, zefektivnění vojenských aliancí a plnou obnovu ropného průmyslu.

	1989	1992	1993
Hrubý domácí produkt*	23,3	21,1	24,2
Export*	11,6	–	–
Import*	6,4	–	–
Inflace**	3,4	5,0	0,6
Růst hrubého domácího produktu**	17,7	100,0	8,0
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele***	11,365	10,318	11,837

* Údaje jsou uvedeny v milionech dolarů.

** Údaje jsou uvedeny v procentech.

*** Údaje jsou uvedeny v dolarech.

Bahrajn

Vláda Bahrajnu v politice diverzifikace ekonomiky byla poměrně úspěšná. Investovala přes 1 mld. \$ do výstavby hliníkárně ALBA, která produkuje 120 000 tun čistého hliníku ročně. V závislosti na této hliníkárně došlo k rozvoji návazného průmyslu, jakož i k výstavbě 800 megawattové elektrárny.

Hlavním odvětvím bahrajnské ekonomiky je bankovníctví. V době největšího vzestupu bylo v zemi 75 bank. Jejich počet však klesá a dnes se počítá s cca 45 bankami.

Země je závislá na zahraničních investicích a především na zahraniční podpoře a využívání bankovního sektoru. Ekonomická budoucnost byla spojována s přechodem na skladbu ekonomiky Singapuru. Předpokládalo se, že se země stane centrem bank a finančních ústavů pro celou oblast Perského zálivu, jakož i střediskem mezinárodní turistiky. Události posledních let však naznačují, že původní plány bude nutné zásadně revidovat.

Počet zahraničních pracovníků je v zemi tradičně vysoký. V ekonomice působila z celkového počtu pracovníků ne více než 1/4 Bahrajnců.

Bahrajn patří k těm zemím GCC, které si otevřeně stěžují na nedostatečnou provázanost ekonomik všech členských států. Tato kritika pramení především z výše uvedeného, kdy plánované funkce stále více přebírá Dubaj.

Budoucnost Bahrajnu je do značné míry závislá na faktorech, které nemůže ovlivnit. I z tohoto důvodu zdůrazňuje potřebu regionální stability a prosperujících sousedů, kteří by projevovali potřebu kapitálové spolupráce a pomoci z bahrajnských bank.

	1989	1990	1991
Hrubý domácí produkt*	3,9	4,0	4,1
Export*	2,8	3,7	3,5
Import*	3,1	3,7	–
Inflace**	1,5	0,9	0,8
Růst hrubého domácího produktu**	13,8	2,6	2,5
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele***	7,959	8,0	7,884

* Údaje jsou uvedeny v milionech dolarů.

** Údaje jsou uvedeny v procentech.

*** Údaje jsou uvedeny v dolarech.

Katar

I Katar je velmi závislý na ropě. Okolo 80 % příjmů této země pochází z prodeje ropy a podíl ropných příjmů na jejím exportu převyšuje 90 %. Na rozdíl od ostatních států GCC jsou však zdejší zásoby ropy omezené (odhad na 25–40 let). Na druhé straně má Katar mimořádně velké zásoby zemního plynu. Nedávné objevy na nalezišti North West Dome Field posunuly zemi mezi největší světové majitele zemního plynu (asi 12 % světových zásob této suroviny).

Pozoruhodné jsou rovněž výsledky katarského zemědělství a země směřuje k plné agrární autarkii. Ke zvláštnostem patří i velký obchod s velbloudy (jde o kmenové společenství) a sběr mořských perel zajišťuje silný podíl země na jejich mezinárodním obchodování. Vládě Kataru se rovněž daří diverzifikovat ekonomiku výstavbou rafinérií, petrochemickou výrobou a výrobou umělých hnojiv. Neropný sektor proto dosahuje v některých oblastech až 1/2 na tvorbě hrubého domácího produktu.

	1991	1992	1993
Hrubý domácí produkt*	7,7	7,473	7,143
Export*	–	3,736	–
Import*	–	2,015	1,891
Inflace**	3,0	3,1	2,0
Růst hrubého domácího produktu**	5,5	8,6	3,0
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele***	15,4	15,22	14,548

* Údaje jsou uvedeny v milionech dolarů.

** Údaje jsou uvedeny v procentech.

*** Údaje jsou uvedeny v dolarech.

Sjednocené arabské emiráty

Pro SAE je typický velký počet malých podniků, roztroušených po celém území všech emirátů. Rovněž lehký průmysl, včetně výroby spotřebních produktů je poměrně široce rozvinut. Počítá se i s rozvojem turistiky jako s důležitým zdrojem příjmů. Zvyšuje se počet prvotřídních hotelů, ale i golfových hřišť, koňských a velbloudích závodíšť. Přitom naprostou většinu pracujících (cca 80 %) tvoří cizinci.

Obrovské zásoby ropy (životnost okolo 100 let) netlačí vládu země k překotným opatřením v diverzifikaci ekonomiky. Avšak z dlouhodobějšího hlediska zůstává prioritou politika diverzifikace.

Z vnitroeconomických starostí SAE stojí na prvním místě nedostatečná koordinace mezi jednotlivými emiráty tvořícími Sjednocené arabské emiráty, takže u jednoho produktu to vede k přebytkům, u druhých k nedostatkům. Cílem je proto lepší společné plánování. Avšak vzhledem k tomu, že se v posledních letech do SAE (zvláště do Dubaje) stahuje nejen mezinárodní obchod (a reexport), ale i bankovníctví, je ekonomická budoucnost země bez vážnějších kazů.

	1991	1992	1993
Hrubý domácí produkt*	33,7	35,457	35,865
Export*	–	–	–
Import*	–	–	–
Inflace**	2,0	5,0	6,5
Růst hrubého domácího produktu**	0,3	3,0	1,0
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele***	20,675	18,662	18,876

* Údaje jsou uvedeny v milionech dolarů.

** Údaje jsou uvedeny v procentech.

*** Údaje jsou uvedeny v dolarech.

Omán

Akceptovaná potřeba diverzifikace ekonomiky Ománu je ovlivňována existencí velkých zásob ropy a rovněž poměrně úspěšným rozvojem neropných sektorů. Základní diverzifikace je založena na podpoře rozvoje zemědělství, rybářského průmyslu a lehkého průmyslu.

V popředí je rovněž všestranně podporovaný program „omanizace“. V kombinaci s programem diverzifikace ekonomiky počítá vláda se začleněním minimálně 100 000 Ománců do hospodářství. Zatím asi 1/2 pracujících tvořili cizinci.

Na druhé straně se však projevuje velký odpor k rychlým akcím jak „omanizace“, tak diverzifikace. Ten se opírá o obavu z „přehřátí“ ekonomiky země a rovněž ze ztráty kulturního dědictví.

Ománské programy jsou uvážlivé, a tak umožňují zájem zahraničních investorů. Země patří i finančně k nejprůhlednějším státům Perského zálivu. Protože se ománská ekonomika vyvíjí soustavně dobře, neexistují ani ve vládě, ani u zahraničních partnerů obavy z budoucnosti.

	1991	1992	1993
Hrubý domácí produkt*	12,1	11,613	11,834
Export*	–	–	–
Import*	–	–	–
Inflace**	7,2	2,8	-0,4
Růst hrubého domácího produktu**	14,2	12,5	1,9
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele***	7,756	5,42	5,523

* Údaje jsou uvedeny v milionech dolarů.

** Údaje jsou uvedeny v procentech.

*** Údaje jsou uvedeny v dolarech.

* * *

Oblast Blízkého východu je charakteristická mj. také chronickým politickým, vojenským a ideologickým napětím, které se projevuje militantností, násilnickými akcemi, jakož i častými a opakovanými přímými vojenskými střety. Při oceňování výdajů musíme proto brát v úvahu všechny formy projevu této skutečnosti. To se týká rovněž oceňování možností českých podniků nalézt v této oblasti trh pro své výrobky. Avšak i tady platí zásada, že je nutné akceptovat současnou, moderní podobu vnějších ekonomických vztahů jako komplexu pohybu zboží, kapitálu a know-how většinou koncipovaných jako strategický proces. Přijít na tento trh s naivní představou o prodeji jednotlivého zboží a ještě navíc realizovaném bezprostředně je archaický přístup, který mj. má i širší negativní tržní dopady.

Marketinková a další potřebná příprava, otevírající blízkovýchodní ekonomiky, musí s výše uvedenými skutečnostmi počítat o to více, pokud jde o trhy označované obecně – a velmi často nepřesně – jako trhy pro speciál. Především jde o trhy tvořené:

- * dovozem zbraní (a to převážně konvenčních),
- * dovozem speciální vojenské výzbroje,
- * dovozem vojenské výstroje,
- * dovozem výzbroje a výstroje pro velmi početné národní gardy apod.,
- * dovozem vybavení pro policii a další bezpečnostní složky,
- * dovozem zařízení pro výstavbu vlastních podniků tohoto sektoru,
- * dovozem know-how, včetně zahraničních odborníků jak pro zvládnání dovezené vojenské techniky, tak pro provoz a výstavbu vlastních výrobních podniků.

Již z těchto důvodů je nezbytné vypracovávat podrobné analytické a marketinkové studie, a to buď k jednotlivým importujícími zemím, anebo k jednotlivým stránkám tohoto vojensko-bezpečnostního komplexu, týkajícím se několika sjednocujících se států. Z tohoto zorného úhlu narážíme na mnoho překážek. Především importující země prezentují víceméně bez zvláštních problémů údaje o dovozu konvenčních zbraní. O ně – spolu s neoficiálními informacemi – se opírají všechny renomované mezinárodní instituce, zabývající se

touto problematikou (např. The International Institute for Strategic Studies, Jane's Sentinel, The Economist TX Intelligence Unit, včetně ročenek OSN).

Pokud jde o speciální časopisy, orientující se na tuto problematiku, je možné jejich aktuální údaje i úvahy brát jako čistě podpůrné, nezaručené a svým charakterem spíše deduktivní.

Do druhé skupiny patří údaje, zahrnované pod různá označení místních statistik, zejména údaje o vlastní výrobě speciálu a o vojenské i policejní výstroji. Ty lze při dobré znalosti statistického systému, používaného v dané zemi, dedukčně odvodit. V tomto případě je dobrou podpůrnou pomůckou místní tisk.

Nejsložitější situace je u třetí skupiny informací, které se týkají plánů a záměrů, včetně připravovaných tendrů. Podle dosavadních západních zkušeností se z tohoto hlediska situace v blízkovýchodních zemích zlepšuje, a to v souvislosti se zdejší obecně přijímanou zásadou vstupování do joint ventures, považovanou za optimální formu spolupráce se zahraničními partnery.

Hlavní zkreslující položku představuje nezapočítaná hodnota ostatních položek (tj. mimo hodnoty dovozu konvenčních zbraní) a hodnota vlastní výroby. V souvislosti s industrializací blízkovýchodních států, zahrnující výrobu „speciálu“ (v nejširším pojetí), jde o rostoucí význam zkreslení, protože v některých případech dosahuje až téměř 100 %.

Pro koncipování obchodní politiky, orientované na vývoz českého speciálu, je kromě uvedených jevů důležitá orientace v tzv. politice offset programů. Tato forma jakýchsi povinných zpětných investic země, exportující speciál, do ekonomiky importující země se rychle rozšiřuje do všech blízkovýchodních států. Zvláště rozvinutá je v zemích vzniku, tj. v zemích GCC. A navíc překračuje hranice obchodu se speciálem do ostatních větších kontraktů, především investičního zaměření.

Ještě jedna připomínka k používání publikovaných údajů. Při členění sledovaných států podle regionů existují často rozdíly v zahrnování jednotlivých zemí do daného regionu. Do oblasti Blízkého východu se většinou zahrnuje Bahrajn, Egypt, Írán, Irák, Izrael, Jordánsko, Kuvajt, Libanon, Omán, Katar, Saúdská Arábie, Sýrie, Sjednocené arabské emiráty a Jemen.

Akceptujeme-li toto členění, dostaneme např. k roku 1993 následující obraz:

- * hodnota importu hlavních konvenčních zbraní v celém světě – 21,975 mld. \$;
- * z toho hodnota dovozu rozvojového světa – 12,354 mld. \$;
- * hodnota dovozu zemí Blízkého východu – 5,515 mld. \$ (přičemž v témže roce země Blízkého východu vyvezly takto určené komodity v hodnotě 252 mil. \$).

Pokud jde o země GCC (s odhadem u Ománu a u Kataru), pak v letech 1991–1995 činila hodnota jejich importu hlavních konvenčních zbraní 14–15 mld. \$. Vezmeme-li jiný ukazatel – publikované vojenské výdaje v dolarech v stálých cenách roku 1990 – pak země GCC (bez irelevantní částky u Kataru) vydaly na tyto účely jen za rok 1993 (u Kuvajtu za rok 1992) celkem 23,619 mld. \$. Přepočítáme-li tyto vojenské výdaje přes hrubý domácí produkt na jejich procentuální váhu, dostaneme k roku 1993 pro Bahrajn 5,8 %, pro Omán 12,3 %, pro Saúdskou Arábii 12,7 % a pro SAE 4,3 %. U Kuvajtu je nutné přihlídnout k válečným událostem v letech 1990–1991, takže ve srovnání s předválečným rokem např. 1989, kdy tento ukazatel činil 8,5 %, vylétly vojenské výdaje v roce 1990 na 48,7 %, v roce 1991 na 117,4 % a v roce 1992 na 33,6 % hrubého domácího produktu.

Na vývoj vojenské politiky (dovoz, výroba zbraní atd.) zemí GCC měla vliv řada událostí. K nejdůležitějším z nich patří krach Arab Organization for Industrialization (AOI) v roce 1979, ambiciózního programu vlastní vojenské výroby, který měl za cíl vyzbrojit celý „arabský národ“, a tak zajistit regionální bezpečnost arabských zemí. Důsledky tohoto krachu se projeví ve dvou směrech. Za prvé v rozhodnutí budovat vlastní vojenskou výrobu v každé arabské zemi a za druhé orientovat se na rostoucí nákup potřebné výzbroje a výstroje v zahraničí, což bylo úzce spojeno s celkovou zahraničněpolitickou orientací každé z arabských zemí.

K tomu přistoupila vyhrocující se pozice Izraele. Jednak obrovské (vzhledem k velikosti

této země) vojenské výdaje, jejichž roční objem se až dodnes pohybuje okolo 6–7 mld. \$. Dále jde o stále otevřenější podporu vojensko-agresivní izraelské politiky ze strany USA, a to dodávkami zbraní, vojenskými úvěry, pomocí při výcviku atd. A nikoli na posledním místě jde o rychle rostoucí izraelskou vojenskou výrobu, přerůstající až do exportu zbraní. V současnosti se Izrael zařadil mezi tzv. nové zprůmyslněné státy s vlastní vojenskou výrobou a s aktivním podílem působení na mezinárodních vojenských trzích, tedy vedle Indie, Jižní Afriky a Korejské republiky.

Jestliže irácko-iránská válka nebyla přijímána všemi členy GCC stejně, pak mezi nimi prakticky nebyl rozdíl, pokud šlo o její obchodní využívání ve svůj prospěch.

Podstatně odlišné byly důsledky iráckého napadení Kuvajtu. V tomto případě byl vojenský střet pocíťován všemi členy GCC jako událost, na niž je nutné nějakým způsobem reagovat. A pro Saúdskou Arábii a Kuvajt šlo přímo o otevření dveří pro všestranné vniknutí USA nejen do vojenské, ale především ekonomické, a tím i politické sféry těchto států. Je možné konstatovat, že americká kontrola těchto zemí je dosud taková, že fakticky znemožňuje dokonce i rozvoj normálních obchodních styků s jinými zeměmi.

Není proto divu, že se GCC již od svého založení dotýkala sféry vojenství při všech setkáních především na nejvyšších úrovních. Podle zveřejněných dokumentů Generálního sekretariátu došlo už velmi brzy po vzniku GCC (v září 1981) k zásadní schůzce náčelníků generálních štábů členských států organizace, jejímž cílem bylo dojednat hlavní postupy vojenské spolupráce. Na ni navázala v rámci Rady ministrů schůzka nově vytvořeného Výboru ministrů obrany zemí GCC. Ta měla za úkol formulovat cestu a prostředky k realizaci závěrů, dojednaných na předcházející schůzce náčelníků generálních štábů.

Ve stejném duchu proběhla rovněž schůzka ministrů vnitra členských států, která přijala řadu opatření ke společné politice v oblasti vnitřní bezpečnosti zemí GCC. Přitom se soustavně vycházelo z provázání společné politiky vnitřní i vnější (vojenské) bezpečnosti.

I v dalších publikovaných dokumentech se otevřeně poukazovalo na souvztažnost mezi cílem stát se faktorem stability a jistoty na Blízkém východě a nezbytností společného postupu ve vojenské i policejní praxi. Považovalo se za zákonité, že požadované prohlubování spolupráce i v této oblasti existence členských států dříve či později přeroste do vytvoření společných vojenských i policejních sil.

V této strategii sehrála významnou úlohu politika „všestranné arabizace“, nastoupená představiteli GCC. Z tohoto hlediska nastal zlom v postavení USA po iráckém napadení Kuvajtu – „amerikanizace“ Saúdské Arábie a částečně i Kuvajtu. Tato skutečnost odsunula tehdy dozrávající rozhodnutí vytvořit společné vojenské a policejní síly pod jednotným velením v GCC do budoucnosti.

Zároveň však agresivita amerických vojenských, ale i ekonomických a obchodních představitelů vzbudila u dalších členských států odpor. Ten se – po oddálení vzniku společné armády – začal více prosazovat ve sféře importu vojenské techniky a výzbroje. Zvláště v SAE se politika diverzifikace vojenského importu projevuje dost zřetelně. Také Omán ve vojenské a bezpečnostní oblasti patří k zemím, navazujícím mimoamerické kontakty. Doplňuje je zvýšené úsilí nejvyšších ománských představitelů (jmenovitě vládnoucího sultána) i přes existující překážky přece jen přikročit k postupnému vytváření společných sil.

Z tohoto hlediska bude mimořádně významná budoucnost GCC po eventuálním vstupu Jemenu do této organizace. Již proto, že vztahy Jemenu jsou zejména k Saúdské Arábii kontroverzní, stejně jako jsou jednoznačně „proarabizační“ v politice společných vojenských a bezpečnostních sil. Navíc sjednocením jižní a severní části dnes jednotného Jemenu vznikla velmi zvláštní situace v celém vojenském sektoru.

Struktura hlavních dodavatelů vojenské techniky do zemí GCC v posledních letech (1992–1995) je následující:

* Bahrajn – vše pochází z USA s výjimkou dodávek z Nizozemska.

* Kuvajt – převažují dodávky z USA a z Velké Británie, ale objevují se i dodavatelé z Egypta, z Francie, z Itálie a nikoli na posledním místě z Ruska.

* Omán – hlavní část dodávek pochází z Velké Británie, následuje Francie, Nizozemsko, Švýcarsko a Jižní Afrika.

* Katar – převládají dodávky z Francie, následuje Nizozemsko a Velká Británie.

* Saúdská Arábie – dodávky ze Spojených států se hodnotově téměř vyrovnávají dodávkám z Francie, následuje Velká Británie, Kanada a Švýcarsko.

* Sjednocené arabské emiráty – mají nejsměšnější strukturu dodavatelů, když po vcelku vyrovnaných USA a Francii následuje Velká Británie, SRN, Nizozemsko, Itálie, Indonésie, Rumunsko a velký rozsah dodávek z Ruska.

Pro oceňování budoucího *saúdskoarabského trhu s vojenským materiálem*, ale i pro zvážení zájmů a možností podílet se na procesu budování společné armády GCC je důležitá zatím prosazovaná vojenská doktrína a strategie. Primárním problémem je obrovská délka hranic a převažující geografické podmínky, které značně ztěžují jejich kontrolu. A prakticky na okrajích zemí jsou životně důležitá centra – ropa a nově budovaná obchodně-průmyslová centra. Přitom současná úroveň armády je zcela nedostatečná k obraně vzhledem k uvedeným podmínkám, a proto se plánuje její zdvojnásobení v průběhu dekády.

Struktura armády má odpovídat měnícím se cílům, totiž nejen zemi ubránit, ale být rovněž schopna podle potřeby ofenzivního zásahu. Z tohoto zorného úhlu se představuje návaznost na USA nosné operace Desert Shield a Desert Storm v letech 1990–1991.

I když proamerický postup saúdskoarabských orgánů je zřetelný, přece jen došlo k odmítnutí nabídky USA rozmístit v zemi svou obrněnou divizi, a to údajně pod silným tlakem ostatních zemí GCC.

Obecně pozoruhodný je program dalšího budování tzv. vojenských měst jako uzlových bodů komplexního vojenského systému. Na současný program je uvolněna částka několika miliard dolarů. V těchto městech by mělo žít okolo 65 000 vojenských a civilních osob, měly by zde být vybudovány ubytovny pro tři vojenské brigády a vlastní vojenská základna.

Kuvajtský vojenský program je ze všech členských států GCC nejkomplikovanější a také nejvíce otevřený. Strategie vychází z přímého spojení vojenské politiky Kuvajtu na čtyři či pět stálých členů Rady bezpečnosti OSN, což by mělo zajistit dostatečnou obranu země před jakýmkoli napadením zvnějšku. Přitom chce kuvajtská vojenská doktrína vycházet z vojenských doktrín těchto členů Rady bezpečnosti OSN a přizpůsobovat je svým místním podmínkám.

Taktická doktrína vychází z nemožnosti ochránit celý prostor země vlastními silami. Proto se Kuvajťané orientují na koncentraci vojsk na hranicích možných útočníků s cílem prakticky zpomalovat postup útočníka a způsobit mu co největší ztráty před příchodem spojenců. Podstatné zvýšení pozemních sil a letectva, to jsou prioritní body kuvajtské vojenské politiky. Problémem je však špatná hospodářská situace, která znemožňuje realizovat tento program v potřebném rozsahu a tempu. Vojenská doktrína Kuvajtu je otevřená vůči mezinárodní solidaritě typu OSN, a proto se nemíní uzavřít před žádnou zahraniční spoluprací.

Vojenská politika Sjednocených arabských emirátů se vyznačuje dosavadní neschopností integrovat tuto politiku u tří základních vojenských regionů – Abu Dhabí, Dubaj a Ras al-Khaimah. Tyto části SAE si udržují nezávislost svých vojenských organizací, což znemožňuje provádět společnou a kontrolovatelnou vojenskou politiku státního celku SAE. Mírová integrace uvedených částí se zatím zdá neproveditelná. Tato skutečnost umožňuje komerčně jednat s jednotlivými částmi nezávisle na sobě, neboť rozhodnutí o konkrétním nákupu zbraní je v rukou tří příslušných vládnoucích emirů. Přitom nejbliže k posílení – k faktickému budování – tzv. Federálních vojenských jednotek má údajně armáda Dubaje.

Dalším činitelem, s nímž je nutné v případě SAE počítat, je vysoká závislost vojenských a bezpečnostních sil na zahraničních pracovnících, jmenovitě na Egypťanech, na Maročanech, ale i na osobách z Baludžistánu, ze Súdánu a v neposlední řadě i na Britech.

Konečná podoba vojenské doktríny Sjednocených arabských emirátů má pak spíše blíže k neformulované než k formulované.

Největší reputaci i v širším mezinárodním kontextu má *armáda Ománu*. Spolu s bezpečnostními silami dokazuje již čtvrt století, že je schopna udržet potřebný pořádek a realizovat jí dané úkoly. K předním z nich patří postupná výměna dosud fungujících britských vojenských a technických odborníků Ománci. Proces „omanizace“, probíhající také ve vojenských a bezpečnostních silách (stejně jako ve všech ostatních sektorech), je úspěšný. Počítá se s tím, že v krátkém časovém horizontu budou všechna velitelská místa (až k jednotkám) v rukou Ománců.

K úspěchu vojenské a bezpečnostní politiky přispívá zejména vysoká odborná kvalifikace v těchto otázkách, která je vlastní vládnoucímu sultánovi. Ten – jak známo – je předním aktivistou vytvoření společné armády GCC v podstatě na principech a při metodě vedení, která se uplatnila v Ománu samotném. Je charakteristické, že při všeobecné politice „omanizace“ (vedoucí k postupnému odchodu dosud řídicích Britů ze všech úseků existence země) je vojenská a bezpečnostní politika jednoznačně založená na britských zásadách.

Při poměrně dobře fungující ekonomice a při nesvázanosti vládnoucích složek (včetně sultána) nějakou jednotnou, dogmaticky dodržovanou doktrínou při řízení sociálně-ekonomického vývoje země nemá prakticky armáda a bezpečnost Ománu větší problémy.

Bahrajnská vojenská doktrína je velmi jednoduchá. Při malé armádě – ačkoli dobře vycvičené – se redukuje na udržení jakéhosi obranného kruhu s očekáváním příchodu spojeneckých vojsk, která rozhodnou.

Podobná situace je též v *Kataru*. I zdejší armáda je kvalitní, dobře vybavená, avšak početně malá. Vojenská doktrína jí určuje stejně jako armádě Bahrajnu kruhovou obranu s očekáváním příchodu spojenců.

---

¹ Jako příklad lze uvést konstatování českého novináře, který se asi zúčastnil IDEX 1997 v Abu Dhabí. Země GCC prý chtějí v letech 1997–2002 utratit za nákup výzbroje a vojenského vybavení cca 75 mld. \$.

Poznámka: První část této stati byla uveřejněna v časopise Mezinárodní vztahy, 1/1998.